

ЗАХОДИ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МИТНИХ ВІДНОСИН

В статті визначено правові основи нетарифного регулювання митних відносин. Проаналізовано розвиток заходів нетарифного регулювання. Автором здійснено короткий аналіз існуючих класифікацій зазначених методів. Висунуті власні судження щодо введення класифікації заходів нетарифного регулювання митних відносин на постійно діючі та на оперативно-адміністративні.

Ключові слова: нетарифне регулювання, митні відносини, зовнішньоекономічна діяльність, адміністративні методи, економічні заходи.

Однією із сторін об'єктивного буття держави є участь держави у міждержавних відносинах як в публічній сфері (міжнародні відносини), так і в приватній (зовнішньоекономічна діяльність). Наявність таких відносин об'єктивно вимагає здійснення юридичного регламентування цих відносин та державного управління у цій сфері. Вплив держави безпосередньо на зовнішньоекономічні відносини та опосередковано на міжнародні здійснюється через систему адміністративних та фінансових інструментів, які забезпечують здійснення зовнішніх та внутрішніх функцій держави, а також проведення державної політики у відповідних сферах та у відносинах.

Необхідно зазначити, що конкретний напрямок зовнішньоекономічної політики, характер її впливу на внутрішньоекономічну політику держави змінюється в залежності від внутрішніх та зовнішніх умов розвитку національної економіки. Для забезпечення цього використовуються ті чи інші засоби.

Дослідженням питання нетарифного регулювання присвячені праці таких учених як: С. Ківалова, Б. Кормича, Ю. Макогона, Н. Фомичева, В. Кравченка, В. Андрійчука, В. Аргунова, Є. Березного, Ю. Преснякова та ін.

Актуальність статті полягає у тому, що на сьогоденнішому етапі становлення нашої держави розвиток заходів нетарифного регулювання тісно пов'язаний із продовженням в Україні адміністративної реформи, зокрема у сфері регулювання господарської та підприємницької діяльності, що передбачає зменшення втручання державних органів у діяльність суб'єктів господарювання або встановлення чітких, класифікованих та спрощених для правозастосовуючих суб'єктів

правил здійснення своєї діяльності, тому існує потреба у виробленні чіткої класифікації заходів нетарифного регулювання.

За своєю суттю заходи нетарифного регулювання є досить багатоманітними. Їх перелік практично невичерпний, тому і не дивно, що практично кожен науковець класифікує ці заходи по-різному. Так, наприклад, В. Андрійчук, В. Аргунов та Є. Березний заходи нетарифного регулювання класифікують на:

1) числові заходи (квотування, ліцензування, добровільне обмеження експорту, спеціальні санкції);

2) приховані заходи (дозволи державних органів)[1].

Інші ж класифікують їх в залежності від конкретного об'єкту впливу на наступні категорії: обмеження кількості товару, яку дозволено ввозити в країну; обмеження кола експортерів або імпортерів, яким дозволено ввозити або вивозити товар; встановлення спеціальних умов при експорті або імпорті товару.

У науковій літературі зустрічається й класифікація заходів нетарифного регулювання на економічні і адміністративні. До економічних відносять: особливі види мита, різні податки і збори, заходи валютного регулювання. Адміністративні заходи більш різноманітні: ембарго, ліцензування, квотування, монополістичні заходи, використання в протекціоністських цілях стандартів і технічних норм, додаткових документів і процедур та ін. Їх особливістю щодо якості експортованого та імпортованого товару є визначена державою кількість документів, необхідних для проведення митних процедур з оформлення експортних або імпортних операцій.

Економічні заходи, як правило, призводять до росту ціни товару, за якою він продається. Виходячи з цього споживач самостійно вирішує, який товар йому купити – дорожчий імпортний чи дешевший вітчизняний.

Адміністративні методи дозволяють обмежити ввіз іноземних товарів і забезпечити вивіз вітчизняних товарів за кордон. При застосуванні цих методів держава фактично визначає товарну структуру внутрішнього ринку, з однієї сторони захищаючи його від імпортних поставок, з іншої – виникнення дефіциту вітчизняних товарів на внутрішньому ринку.

Багато вчених серед економічних заходів виділяють паратарифні, фінансові та заходи контролю за цінами.

Паратарифні заходи – це збори, що стягуються з товару при переміщенні його через митний кордон, поруч з митом і які збільшують вартість товару на додаткову величину [2]. Вказані заходи досить широко застосовуються в фінансовій системі зарубіжних країн. В ході зниження митних ставок і пов'язаного з цим падіння фіскальних митних доходів держави намагаються все ширше використовувати паратарифні заходи для поповнення своїх фінансових надходжень [3].

До фінансових відносять заходи, які регулюють доступ імпортерів до іноземної валюти, ціни валюти, а також умови платежів.

Заходи контролю за цінами вводяться з метою підтримання або стабілізації внутрішніх цін, а також для запобігання шкоді, яку може нанести нечесна торгова практика іноземних конкурентів. До них відносять:

1. Адміністративне фіксування цін, тобто влада країни, беручи до уваги внутрішні ціни виробника, встановлює верхні і нижні межі цін;
2. "Добровільне" обмеження експортних цін – це угода, за якою експортер погоджується підтримувати ціну на свої товари не нижче певного рівня;
3. Антидемпінгові заходи встановлюють стягнення з експортера певної компенсації за шкоду, заподіяну вітчизняним виробникам. Встановленню антидемпінгових заходів передуює, як правило, розслідування відповідними інстанціями країни-імпортера торгової практики експортера і становлення факту демпінгу і матеріальної шкоди від нього;
4. Компенсаційні заходи – це фінансові допла-

ти, які вводяться у випадку з'ясування, що імпортні товари субсидуються і це наносить шкоди національному виробництву.

Наявність в міжнародній торговельній практиці значного переліку нетарифних обмежень різних видів зумовило необхідність створення відповідних баз даних, що сприяли б вирішенню завдань систематизації та класифікації нетарифних обмежень. Така робота проводилася різними міжнародними економічними організаціями (ГААТ, МБРР, ЮНКТАД, Міжнародною торговою палатою, СОТ). В результаті цього було узагальнено міжнародний досвід застосування нетарифних обмежень, визначено основні тенденції та перспективи використання цих заходів, значно збагачено наукові знання.

Проблема узагальнення та уніфікації полягає, по-перше, у тому, що в національних арсеналах заходів державного регулювання економіки нетарифні обмеження займають дуже важливе місце та виконують значні господарські, соціальні й навіть політичні функції, щоб від них можна було відмовитися в короткі терміни, а по-друге, значна їх частина – так звані добровільні експортні обмеження – застосовуються поза рамками СОТ – або в односторонньому порядку, або на основі двосторонніх домовленостей. Саме в цій останній формі обмежено експорт деяких українських товарів, передусім до країн ЄС, певних видів металопродукції та текстильних виробів. В результаті Уругвайського раунду торговельних переговорів, який проходив з 12 по 15 квітня 1994 року прийнято рішення поставити під контроль ГААТ/СОТ і цю категорію обмежень [4].

Також окремі нетарифні обмеження мають прихований характер, що не дозволяє їх однозначно ідентифікувати як такі обмеження. Наприклад, можуть вводитися правила внутрішньої торгівлі, що дискримінують окремі іноземні товари та висувають підвищені вимоги до технічних та супроводжувальних документів, що призводить до збільшення витрат на їх імпорт (така практика є поширеною в Японії та країнах ЄС). Аналізуючи системи зовнішньоторговельного регулювання різних країн, можна знайти велику кількість прикладів застосування методів торговельної політики, які або прямо суперечать міжнародним нормам, що самі по собі значно розмиті, або досить сумнівні, з точки зору цих

норм. Але в деяких випадках, наприклад у сфері ліцензування, митної оцінки, боротьби з демпінгом та прямим субсидуванням експорту, учасникам міжнародного обміну все ж таки вдалося домовитися про досить дієві дисциплінуючі заходи та правила [5].

Ухвалена та прийнята ЮНКТАД класифікація нетарифних обмежень за ознакою цільового навантаження [6] передбачає розподіл нетарифних заходів на три групи:

1) торговельно-політичні засоби, призначені для безпосереднього захисту вітчизняних виробників перед закордонною конкуренцією та для підтримки експортерів в експансії на зовнішні ринки;

2) засоби неторговельно-політичного характеру, що застосовуються в окремі періоди часу для регулювання зовнішньої торгівлі;

3) засоби, що не стосуються зовнішньої торгівлі, але застосування яких опосередковано впливає на неї.

Проте цей поділ нетарифних заходів за критерієм "мета застосування" є досить умовним, оскільки останнім часом нетарифні обмеження останньої групи нерідко набувають торговельно-політичного характеру і використовуються як інструменти, що регулюють зовнішню політику. Значні відмінності в масштабах застосування цих норм очевидно передбачають, що в країнах з аналогічним рівнем життя та порівнюваними санітарними умовами й умовами у сфері охорони здоров'я аналогічні заходи застосовуються з іншою метою, ніж просто захист інтересів споживача [7].

На початку 80-х років ХХ ст. з метою накопичення на комплексній та систематизованій основі інформації про факти застосування нетарифних обмежень, а відтак оцінки їх впливу на торгівлю Секретаріатом ЮНКТАД створено базу даних нетарифних обмежень з поділом на дві класифікаційні схеми. Перша враховувала нетарифні обмеження, які застосовувалися щодо конкретних товарів, друга – нетарифні обмеження загального характеру. Загалом було зазначено більше 200 видів заходів.

Заходи, що застосовуються до конкретних товарів, були класифіковані за п'ятьма критеріями, які у свою чергу, поділялися на 11 підкатегорій, 33 розділи, 34 підрозділи та 23 статті.

Класифікація нетарифних обмежень загально-

го характеру, тобто нетарифних обмежень, що застосовуються до імпорту в цілому або до всього імпорту з окремих джерел, передбачала поділ на 9 глав, які потім поділялися на 34 категорії, 59 підкатегорій та 13 розділів [8].

Нині ЮНКТАД класифікує нетарифні обмеження зовнішньої торгівлі на сім категорій: паратарифні; заходи контролю над цінами; фінансові; заходи автоматичного ліцензування; заходи кількісного контролю; монополістичні заходи [9].

Найпоширеніші сьогодні нетарифні обмеження охоплюють такі п'ять категорій:

1. Кількісні обмеження та подібні до них адміністративні заходи: імпорتنі квоти; експортні обмеження; ліцензування; добровільні обмеження експорту; валютні обмеження та інші заходи валютного та фінансового контролю; заборони; внутрішні вимоги про обов'язкове виконання національних компонентів при виробництві готової продукції.

2. Нетарифні збори, податки, фінансові заходи: попередні імпорتنі депозити; ковзаючі податки; додаткові митні збори; антидемпінгові та компенсаційні мита; прикордонне оподаткування.

3. Обмежувальна практика державних органів: субсидії та інші дотації експортерам або імпортозаміщувальним галузям, переважна (для національних підприємств) система розміщення державних замовлень; умови транспортування, що дискримінують іноземні вантажі та підприємства; регіональна політика розвитку, що встановлює пільги для окремих регіонів (в експорті або імпорті); науково-дослідна та конструкторська діяльність, що користується пільговим державним фінансуванням; дискримінаційна політика стосовно іноземних інвестицій, пов'язаних із зовнішньою торгівлею; дискримінаційна податкова, фінансова, валютна політика; практика та політика регулювання платіжних балансів і валютних курсів, що створює переваги для окремих потоків торгівлі або гальмує їх.

4. Митні процедури та формальності у тому разі, коли вони перевищують нормальні та загально визнані норми, що перетворює їх на додатковий бар'єр у торгівлі, а саме: процедура митної оцінки; система митної класифікації в тих випадках, коли вона затримує митне оформлення або дає можливість тлумачити й застосовувати її самовільно. Це ж стосується перебіль-

шених вимог до документів, потрібних для митного оформлення. Особливо у тих випадках, коли експортери та імпортери не можуть користуватися незалежним судовим захистом (або позбавлені його), а митні органи не несуть достатньої судової та фінансової відповідальності за неправомірні дії. Шляхи подолання цієї групи митних бар'єрів детально регламентовано у Конвенції спрощення та гармонізації митних процедур (Конвенція Кіото).

5. Технічні бар'єри в торгівлі: санітарно-ветеринарні норми та стандарти у тих випадках, коли вони утруднюють експорт або імпорт товарів чи прямо дискримінують іноземні товари; промислові стандарти та вимоги безпеки; вимоги до пакування та маркування товарів, у тому числі торгові знаки.

Слід зазначити, що практичного значення для правового регулювання нетарифних заходів у світовій та у вітчизняній торговій політиці набуває класифікація на такі дві самостійні групи:

1. Нетарифні обмеження, свідомо створені для регулювання зовнішньої торгівлі (заборони, квотування, ліцензування та ін.).

2. Нетарифні обмеження, що виникали у міру необхідності, для проведення технічної політики, реалізації державних екологічних, оздоровчих, фінансових програм тощо.

Застосування нетарифних обмежень, що належать до першої групи, спирається на розвинену законодавчу та адміністративну базу, їх здійснення доручено відповідним органам виконавчої влади, як правило, центральним. Такі заходи належать до тимчасових, оскільки встановлюються на певний час (чи до досягнення певної мети) та мають явно визначений адміністративний характер, що обумовлює такі ознаки:

- підзаконний характер полягає в тому, що види та підстави вжиття цих заходів встановлюються законами;
- наявність адміністративної процедури, що передбачає обов'язковий для компетентного органу порядок прийняття рішення про застосування таких заходів;
- обґрунтованість, яка полягає в обов'язковій наявності чітко визначеної необхідності вжиття цих заходів, яке одночасно поєднується з тимчасовим характером цих заходів, оскільки з досягненням мети цих заходів відпадає необхідність їх застосування.

Що ж до другої групи нетарифних обмежень, то вони мають явно визначений постійнодіючий характер (навіть якщо вводяться на певний час), що полягає в тому, що вони встановлюються актами найвищої юридичної сили; не потребують окремого обґрунтування необхідності та підстав їхнього введення; мають загальний порядок застосування. Світова практика міжнародних економічних відносин більшості країн світу ставить перед собою завдання розробити міжнародні угоди щодо:

- правил використання заходів технічної та екологічної політики;
- правил та норм охорони здоров'я, сертифікації тощо;
- взаємного визнання національних заходів нетарифних обмежень, що виникають у разі необхідності, для того, щоб мінімізувати їх обмежувальну дію в міжнародній торгівлі.

Порівняльний аналіз усіх класифікацій нетарифних обмежень свідчить, що в основу їх систематизації покладені подібні (однакові) базові критерії. При цьому не виникає розбіжностей у виокремленні основних ознак, на підставі яких проведено поділ нетарифних обмежень. Однак спостерігається неоднозначний підхід до групування видів нетарифних обмежень на рівні підкатегорій та категорій. Ця обставина зумовлена, з одного боку, бажанням розробників максимально узагальнити весь обсяг нетарифних обмежень, а отже, звести до мінімуму основні критерії, з другого – складність такого узагальнення через значну різноманітність, різну природу окремих видів нетарифних обмежень. Крім того, незважаючи на незмінний вибір базових критеріїв систематизації, відбувається постійна трансформація класифікаційних систем.

Таким чином, механізм регулювання зовнішньоторгової діяльності не є стабільною сукупністю заходів, форм та методів. Як і всі загальні явища він схильний до очевидних змін. При реформуванні соціально-економічних та політичних умов функціонування суспільства із арсеналу регулюючих засобів можуть зникати застарілі і з'являтися нові елементи.

Найбільш актуальним для правового впровадження з метою приведення у відповідність із міжнародною практикою та усунення неоднозначного та помилкового тлумачення правових норм, а також з метою проведення в Україні

адміністративної реформи, на нашу думку є класифікація заходів нетарифного регулювання митних відносин на постійнодіючі, що встановлюються законами, та на оперативно-адміністративні, які визначені на рівні законів (види, підстави їх застосування та компетенція органів державної влади, що уповноваженні їх вводити), а безпосередньо застосування цих заходів здійснюється на підставі адміністративного підзаконного акту органу державної влади, що прийнятий за наслідком застосування регламентованої адміністративної процедури.

Література

1. *Основи митної справи в Україні*. Навч. посіб /В.М. Андрійчук, В.А. Аргунов, Є.М. Березний та ін. П.В. Пашко (ред.). – К.: Знання, 2004. – 732 с.
2. *Додин Е.В.* Нетарифное регулирование в таможенной практике Украины/ Додин Е.В. Митна справа. – 1999. – №2. – С.29.
3. *Ківалов С.В.* Митна політика України: Підруч. для юрид. спец. вищ. навч. закл. /Ківалов С.В., Кормич Б.А. Одеська національна юридична академія. – О.: Юридична література, 2001. – 254 с.

Н.В. Щербатюк

Мероприятия нетарифного регулирования таможенных отношений

В статье определены правовые основы нетарифного регулирования таможенных отношений. Проанализировано развитие мероприятий нетарифного регулирования. Автором осуществлен короткий анализ существующих классификаций отмеченных методов. Выдвинутые собственные суждения относительно введения классификации мероприятий нетарифного регулирования таможенных отношений на постоянно действующие и на оперативно-административные.

Ключевые слова: нетарифное регулирование, таможенные отношения, внешнеэкономическая деятельность, административные методы, экономические мероприятия.

N. Shcherbatiuk

Measures of the untariff adjusting of custom relations

Legal frameworks of the untariff adjusting of custom relations are certain in the article. Development of measures of the untariff adjusting is analysed. An author is carry out the short analysis of existent classifications of the marked methods. Pulled out own judgements in relation to introduction of classification of measures of the untariff adjusting of custom relations on constantly operating and on operatively-administrative.

Keywords: untariff adjusting, custom relations, foreign economic activity, administrative methods, economic measures.

4. *Заключний акт*, утілюючий результати Уругвайського раунду багатосторонніх торгівельних переговорів, Маракеш 15.04.1994 р. // Офіційний вісник України від 12.11.2010 – 2010 р., – № 84, – С. 295, – Ст. 2989.

5. *Пресняков Ю.В.* Современная зарубежная практика регулирования внешней торговли: таможенный аспект/Пресняков Ю.В. – М.: РИО РТА, 1996. – 100 с. С.16-19.

6. *Yeats A. J.* Trade Barriers facing Developing Countries. Institute for Internationals Economic Studies. University of Stockholm, 1978. – P. 149-183

7. *Protectionism and Structural Adjustment in the World Economy*: Rep. by the UNCTAD Secretariat. TD/B/888/UN.Conf.On trade a. Development, Geneva, – N.Y.: UN, 1982

8. *Protectionism and Structural Adjustment "Non-tariff barriers affecting the Trade of developing countries and transparency in world trading conditions: the inventory of non-tariff barriers"*: Rep. by the UNCTAD Secretariat. February 1983/ UNCTAD TD/B/940

9. *Coding Systems of trade control measures/ Directory of Import Regimes UN. Conf. on trade a. development, Geneva. – N.Y.: UN, 1994.*